

LYDİA'DAKİ İKİ TÛMÛLÛS'DE TEMİZLİK KAZISI ÇALIŞMALARI (Lev. XLVI-XLVII)

Manisa'nın Salihli ilçesi, Kendirlik köyü yakınlarında, Lydia tümülüslerinin merkezindeki Bintepeleler'de, Manisa DSİ 22. Bölge Şefliği tarafından Marmara Gölü'nü besleme kanalı çalışmaları yapıldığı sırada iki adet tümülüs mezar odası temizlenmiştir. Temizlik kazısı çalışmaları Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ve DSİ'nin maddi katkılarıyla gerçekleştirilmiştir¹.

Mezar odaları üzerindeki yığma toprak koniler yıllar önce tamamen düzeltilmiş ve mezarlar tahrip edilerek soyulmuştur. Tümülüslerin yerel adları olmadığından, mezarlar temizleniş sıralarına göre 1 ve 2 olarak numaralanmıştır.

MEZAR 1

1 no.'lu mezar, mezar odasının tavan bloklarından biri yana çekilerek soyulmuş ve bu soygun deliğinden odanın içine dışardaki taş-toprak dolmuştur. Olasılıkla ikinci soygun girişimi de mezar odasının kuzeydoğuya açılan kapısından yapılmış ve dikdörtgen şeklindeki kapı bloku yerinden oynatılarak geriye doğru yatırılmıştır. Ayrıca, mezar odasının içindeki mermer *kline* parçalanarak oda dolgusunun içine atılmış ve mezar taban bloklarından ikisi sökülerek define aranmıştır. Neredeyse tavana kadar taş ve toprakla dolmuş olan bu odanın içinde *in situ* durumunda herhangi birşey bulunamamıştır. Ancak odanın temizliği sırasında moloz dolgu içinden sadece üç adet pişmiş toprak lekythosa ait parçalarla (bk. aşağıda s.214) *kline*'nin bazı parçaları ele geçirilmiştir.

Mezar odası kuzeydoğu-güneybatı yönünde yerleştirilmiştir (Fig. 1). Odanın girişi kuzeydoğuya açılmaktadır. Giriş önünde yapılan küçük çaplı sondajda ele geçen kireçtaşı yongalardan, döşeme altındaki profilde bir düzlemin varlığı anlaşılmıştır. Bu, mezar odası yapılmadan önce taban altına döşenmiş olan blokaj olmalıdır.

¹ Burada sözü edilen çalışmalar hakkında, V. Müze Kurtarma Kazıları Semineri'nde A. İ. Bilgin tarafından bir bildiri verilmiştir. Bu çalışmalara katkıda bulunan Manisa DSİ 22. Bölge Şefi Yük. Müh. Sayın N. Moraloğlu'na ve Salihli İlçesi DSİ Mühendisi Sayın A. Rıza Tokul'a teşekkürü bir borç biliriz.

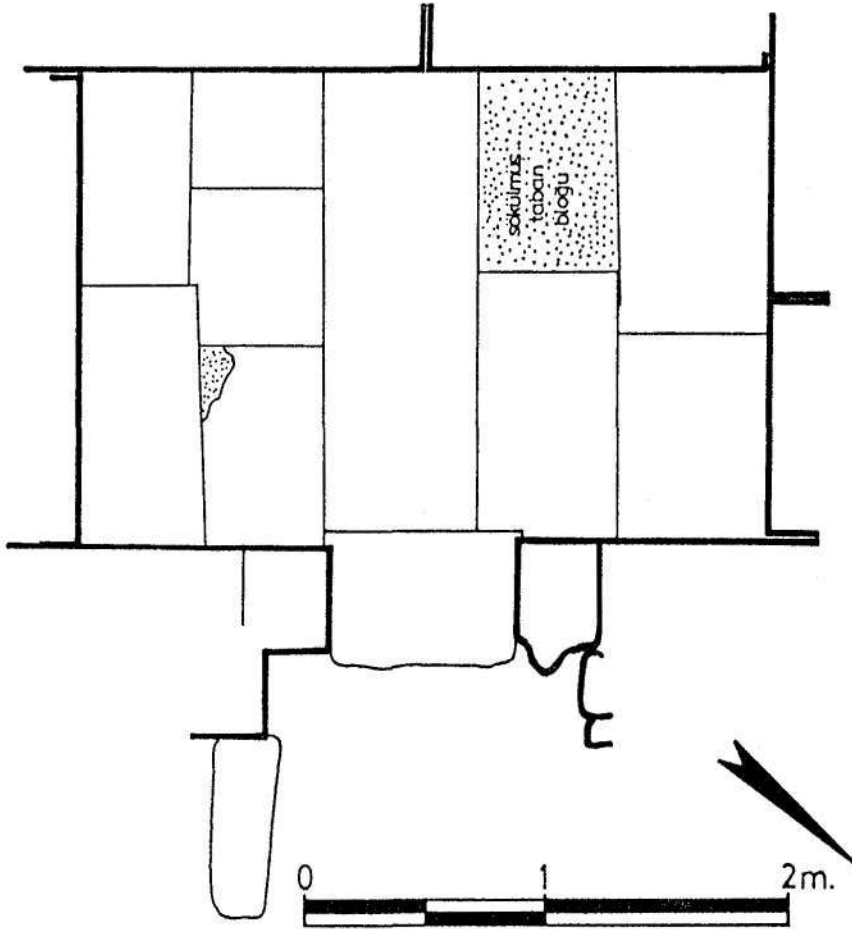

Fig. 1: 1 No.'lu Mezarın Taban Planı

Mezar yapısında, sundurma, *dromos* ve ön oda gibi yapısal öğeler yoktur. Mezar odası, yalnızca düzgün kesilmiş kireçtaşı bloklarla inşa edilmiştir. Odaya 1.13 m. yükseklikte, 0.76 m. genişlikte ve 0.45 m. derinlikte bir kapı ile girilmektedir (Fig. 2). Kabaca dikdörtgen şeklindeki kireçtaşı kapı bloku 1.15 m. yükseklikte ve 0.34 m. kalınlığında olup, tabandaki genişliği 0.95 m., üstteki genişliği de 0.92 m.'dir. Kapı açıklığının girişe göre sağındaki blok "L" şeklinde kesilmiştir ve tipik Lydia taş işçiliğini yansıtmaktadır. Bu blokun kenarlarına geniş ağızlı bir uçla ("flat chisel")² silmeli bir çerçeve yapılmıştır. Blok kenarında bırakmış

² M. Ö. 6. yy.'ın ikinci yarısında kullanılmış olan taşçı aletleri hakkında bk. C. Nylander, *Ionians in Pasargadae*, Uppsala 1970, 23 vd.

olduğu izlerden, bu keskinin 0.01 m. ağız genişliğine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu blokun kenar çerçevesinin genişliği, üst yatay kenarda 0.06 m. iken, dikey yan kenarda 0.04 m.'dir. Blok orta paneli ise oldukça kaba bir işçilik göstermektedir. Kapı blokunun düzgün oturması için, kenarlarına 0.08-0.13 m. arasında değişen genişlikte düzgün silimler yapılmıştır. Aynı silmeler kapı lentosuna ve yan bloklara da uygulanmıştır.

Mezar odası 2.81 m. genişlikte ve 1.925 m. yükseklikte olup, kuzeybatı duvarı 1.90 m., güneydoğu duvarı da 1.965 m. uzunluktadır. Oda, girişe göre enine yerleştirilmiş ve düzgün kesilmiş kireçtaşı bloklardan bindirme tekniğinde, düz damlı olarak inşa edilmiştir.

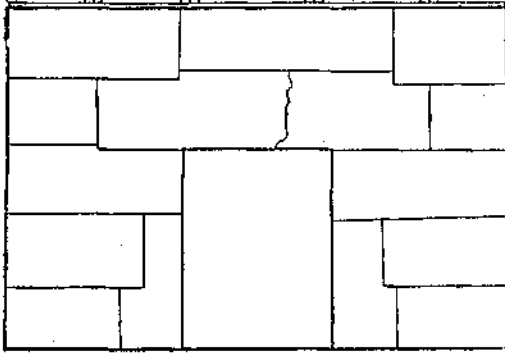

Fig. 3: 1 No.'lu Mezarın Güneybatı duvarı

Kuzeydoğuya açılan kapının her iki yanına, taban düzlemi üzerinde, "L" şeklinde kesilmiş iki blok diklemesine ve karşılıklı olarak yerleştirilmiştir. Bu blokların üzerine birer dikdörtgen blok daha konarak kapı yanları (söveler) oluşturulmuştur. 1.92 m. uzunlukta ve 0.42 m. kalınlıktaki kapı lentosu, söve görevi üstlenen bu iki blok üzerine yerleştirilmiştir (Fig. 3).

Kuzeybatı duvarının tabandaki genişliği 2.81 m. olup, tavana ulaştığı noktada 0.055 m. daha dardır. Bu daralma, mezar odası üzerine gelen yükün tabana dengeli dağılmasını sağlamak amacıyla oluşturulmuştur.

Güneydoğu duvarının taş işleme tekniği giriş duvarından farklıdır. Bu duvarda, düzgün kesilmiş uzun dikdörtgen bloklar bindirme tekniğinde örülmüştür.

Güneybatı duvarının, taban düzlemi üzerindeki ilk dizisi monolit şeklindedir. Bu blok üzerinde yükselen dört dizinin her birinde ikişer adet dikdörtgen şekilli düzgün blok kullanılmıştır. İki blokun üzerine konan bu uzun bloklar, kuvvetli birer bağ bloku oluşturmaktadırlar. Bu duvar da, tıpkı giriş duvarı veya kuzeybatı duvarında olduğu gibi, tabandan tavana doğru 0.0104 m. gibi çok az bir miktarda daralmaktadır. Duvarın ikinci dizisi ile üçüncü dizi arasındaki bitişik blokların yatay kenarlarında, 0.01 m. ağız genişliğine sahip yayvan ağızlı bir taş işleme aletinin izleri saptanmıştır. O halde mezar odası kabaca inşa edildikten sonra, blokların oda içine bakan yüzeyleri traşlanarak düzgün bir yüzey elde edilmiştir.

Kuzeybatı duvarın simetriği olan kuzeydoğu duvarı da, işçilik ve teknik açıdan aynı yapıdadır. Ancak bu duvarın birinci blok dizisine, biri uzun diğeri kısa olmak üzere iki adet dikdörtgen blok konmuştur. Bu duvar, güneybatı duvarından 0.065 m. daha kısadır.

1 no.'lu mezarın tavanı, düzgün kesilmiş beş adet kireçtaşı blokla düz olarak örtülmüştür. Tavan blokları mezar girişine göre dikey olarak döşenmiş olup, kalınlıkları 0.37 - 0.40 m. arasında değişmektedir. Bloklarının mezar odası içine bakan düzgün yüzey kenarlarına 0.021 - 0.05 m. arasında değişen genişlikte koruyucu kenarlıklar³ yapılmıştır (Fig. 4). Bu teknik, mezar odası yan duvarlarının tavan bloklarıyla bitiştiği kısımlarda uygulanmamıştır. Tavan bloklarının yığma toprağa bakan üst uzun kenarları boyunca 0.10 - 0.07 arasında değişen derinlikte; "f" şeklinde eğimli kesildikleri görülmektedir. Bitişik blokların üst kenarları boyunca uzayan bu eğimden ötürü iki blok arasında "V" şeklinde bir kanal oluşmaktadır. Bu kanallar, mezar odası içine su sızmalarını veya rutubeti önlemek için killi toprakla doldurulmuştur.

Taban blokları belli bir sistem içinde, tıpkı tavanda olduğu gibi, düzgün kesilmiş kireçtaşı bloklarla, girişe göre dikey olarak döşenmiştir. Döşeme 0.27-0.30 m. kalınlıktadır. Girişte, tabanın ortasına dikey bir blok yerleştirilmiştir. Bu bloğun bitiştiği güney duvarı önüne gelen bölüme iki sıra halinde bloklar dizilmiştir. İkinci sıradaki ikinci bloğun kısa kenarlarından biri, tıpkı kapı sövelerindeki bloklarda olduğu gibi, "L" şeklinde kesilmiştir.

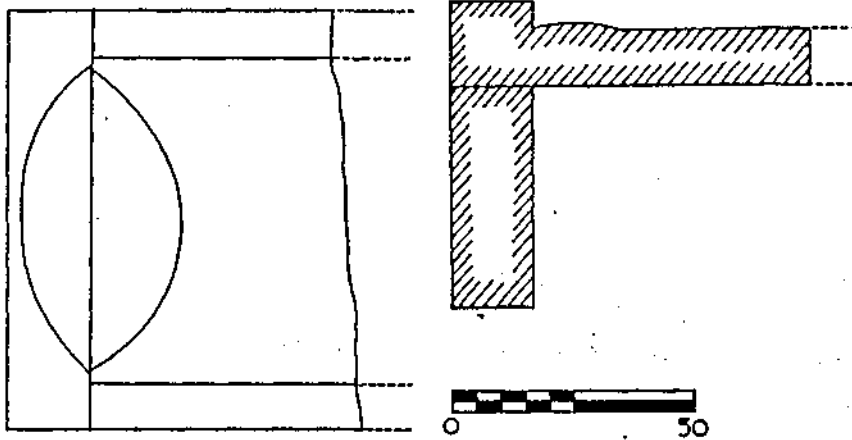

Fig. 5: 1 No.'lu Mezarda Ele Geçen Kline Parçası

³ Bk. C. Ratté, *Lydian Masonry and Monumental Architecture at Sardis* (Basılmamış dok. tezi), Berkeley 1989, 36 vd.

Mezar odasının tahribat dolgusunun içinde, ince kristalli beyaz mermerden *kline* parçaları bulunmuştur (Çiz. 5). *Kline*'nin yatak kısmı çok parçalanmış olup, orijinal ölçüleri alınamamıştır. Ancak korunmuş olan yatak parçası 0.85 m. genişliğindedir ve kenarlarında 0.095 m.'lik düzgün bir pervaz bulunmaktadır. Yatak oyukluğu, yani cesetin konulduğu kısım, pervazlardan 0.025 m. daha derindir. Mevcut dar kenar parçasına göre, yatak oyukluğu yatağın formuna uygun olarak düzgün dikdörtgen şekilde ve baş veya ayak uçları oval şekilde oyulmuştur. Yatağın ön pervaz cephesinde ve desteğe basan bölümlerinde kırmızı ve siyah boya izleri saptanmıştır. Ancak doğrudan astarsız yüzeye uygulanmış olan bu boya-bezeme zamanla akmış ve bozulmuştur.

Kline'yi mezar tabanından yükselten mermer *kline* desteklerinden biri sağlam olarak ele geçirilmiştir (Çiz. 6)⁴. Dikdörtgen prizma şeklindeki bu *kline* desteği mavi damarlı beyaz mermerden yapılmıştır. Bu desteğin simetriği olan diğer *kline* desteği ise bulunamamıştır. Korunan destek, 0.44 m. yükseklikte, 0.83 m. genişlikte ve 0.018 m. kalınlıktadır. Destek dar cephesine, siyah ve kırmızı boya kullanılarak anti-thetik İon volütü bezemesi yapılmıştır. Destek dikey cephesinin yüzeyine ise, astarsız olarak siyah boya-çizgi, rezerve alan ve kırmızı boya dolgu ile lotus palmet demetli İonik volüt bezemesi yapılmıştır. Palmet demetinin yaprak kontur çizgileri siyah boya ile belirlenerek, ortaları kırmızı boya rezerve tekniğinde bezenmiştir. Bu volüt bezeme, 0.004 m. kalınlıktaki siyah bir çerçeve içine alınmıştır. Volüt gözü yuvarlakları siyah çizgi ile belirlendikten sonra, kontur çevresi rezerve bırakılarak, orta kısımları kırmızı boya ile doldurulmuştur. Anti-thetik volütlerin ortasındaki boşluğa dikdörtgen şeklinde bir doldurma motifi yerleştirilmiştir. Bu doldurma motifinin ortasına, karşılıklı olarak simetrik iki yuvarlak eklenmiştir. Desteğin tabana

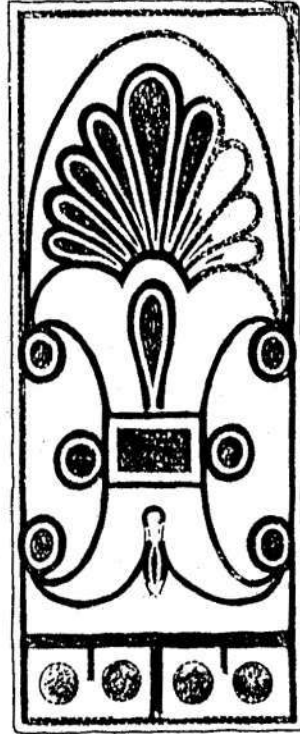

Fig. 6

yakın bölümlerindeki bezeme zamanla bozulmuştur. Bu nedenle desteğin alt kısmındaki bezemenin kesin şeklini saptamak mümkün olmamakla birlikte, siyah ve kırmızı boya izleri saptanmıştır. Burada olasılıkla bir lotus tomurcuğu bezemesi yapılmış olması gerekir. Bunun altında da,

⁴ Bu *kline* desteği Sardis kazıevi deposunda korunmaktadır.

dikdörtgen bir çerçeve içine yine aynı teknikte siyah ve kırmızı renkte bir inci dizisi yapılmıştır. Desteğin taban düzlemine oturan kontur çizgisi, deteğin diğer kenarlarındakinin tersine, kırmızı boyadan biraz daha kalın olarak belirlenmiştir.

1 NO.'LU MEZARDA ELE GEÇEN KÜÇÜK BULUNTULAR

1. *Lekythos*, omuz, gövde, dip ve ağız kenarı parçaları. Yüksek. 0.157 m., göv. gen. 0.112 m., ağız çapı 0.021 m. Pembemsi kırmızı renkteki hamuru ince parlak mika zerrecikleri katkılı. Hamuru ile aynı renkte ince astarlı, kısa silindirik boyun genişliğini omuz şişkinliğine bağlayan, oval kesitli tek kulplu. Şişkin oval karınlı. Basık kaide dolgun yuvarlaktır. İç kısmında dibe doğru inen geniş çark olukları bulunmaktadır. Gövde genişliği üzerine kap yaşken bir çift paralel çizgi bezeme yapılmıştır. İç yüzeyde genişçe düzgün paralel çark izleri vardır (Fig. 7, a).

2. *Lekythos* dip parçası. Kaide çapı 2.7 m. Soluk kırmızımsı kahverengi hamuru ince parlak mika zerrecikleri katkılı. Yuvarlak basık dolgun kaidenin altı hafif içe çöktür (Fig. 7, c).

3. *Lekythos* dip parçası. Kaide çapı 0.042 m. Pembemsi kırmızı hamuru ince parlak mika zerrecikleri katkılıdır. Hamuru ile aynı renkte ince astarlıdır. Basık, düzgün yuvarlak kaidenin alt kısmı hafif içbükeydir (Fig. 7, b).

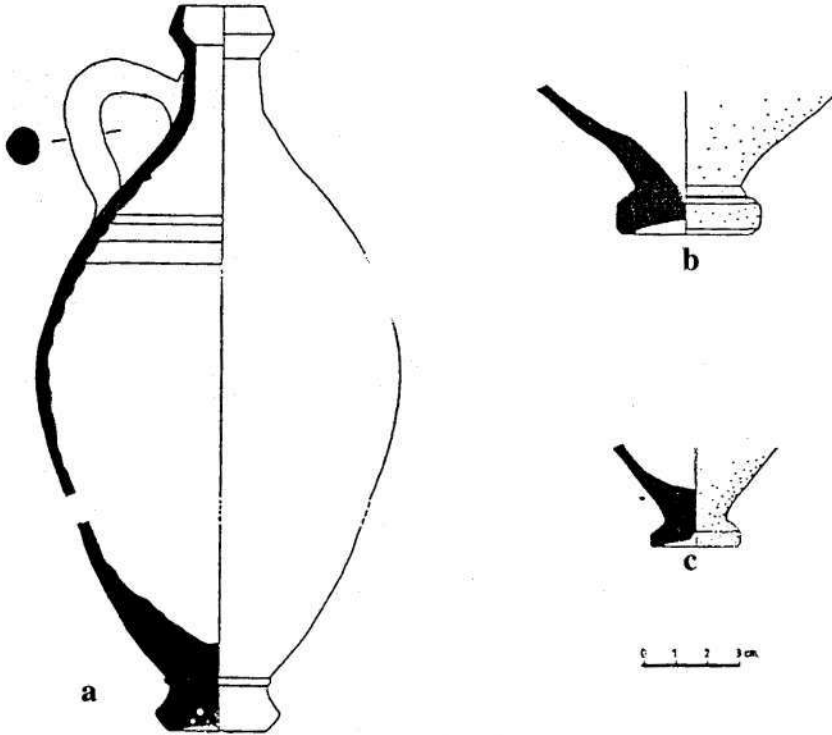

Fig. 7

MEZAR 2

Bu mezar, 1 no.'lu mezarın yaklaşık 100 m. güneyinde bulunmaktadır. Mezar odası üzerindeki yığma toprak konisi tıpkı 1 no.'lu mezarda olduğu gibi tavan bloklarına kadar düzeltilerek çevreye dağıtılmıştır. Mezar odasına tavan bloklarından birinin yana çekilmesi ile odaya girilmiş ve mezar soyularak tahrip edilmiştir.

Mezar girişine dikey bir açma yapılarak mezar odası temizlenmiştir. Mezar girişindeki dolgu toprağın kazımı esnasında düzeltilmiş tümülüs yığmasından yaklaşık 1.30 m. derinlikte, bir adet tabak parçası (bk. aşağıda no. 9) ile, aynı şekilde, mezar girişinden 3 m. güneyde düzeltilmiş tümülüs toprağı içinden, yüzeyden yaklaşık 0.50 m. derinlikte bir adet destekli bir krater parçası (bk. aşağıda no. 11) ele geçmiştir.

Mezar girişi, güneyindeki Gediz (Hermos) ovasına açılmaktadır. Mezar odasının önüne küçük bir bölme yapılmıştır. Bu bölüm, yaklaşık aynı ölçülerde karşılıklı ikişer blokun üst üste yerleştirilmesi ile meydana getirilmiştir ve olasılıkla mezar odası yapıldıktan sonra eklenmiştir. Bu bölüm, 1.00 m. uzunlukta, 1.01 genişlikte ve 0.83 m. yüksekliktedir. Üzerine 1.67 m. uzunlukta ve 0.25 m. kalınlıkta kaba bir blok kapatılmıştır. Bu bölümün orijinal dolgusunun temizliği sırasında, toprak tabana yakın alanda üzerinde Yaban Keçisi motifi bulunan iki parça halindeki bir seramik parçası ele geçirilmiştir (bk. aşağıda no. 12). Aynı bölme dolgusu içinden, bir adet meyvelik parçası (bk. aşağıda no. 10) ve küçük bölümün önündeki tabandan demir bir obje ile bir demir köşebent çivisi bulunmuştur. Mezar odası dışında, tümülüs yığması içinden dağınık olarak elde edilen bu buluntular, libasyon sonrası kırılıp atılan kaplara ait parçalar olabileceği gibi, mezar odasının yapımı sırasında ustaların kullandığı kaplar da olabilir.

Mezar odası, düzgün kesilmiş kireçtaşı bloklarla bindirme tekniğinde inşa edilmiştir. Odaya, 1.00 m. yükseklikte ve 0.85 m. genişlikteki bir kapı açıklığı ile girilmektedir (Fig. 8). Kapı bloku kabaca dikdörtgen şeklinde kesilmiş olup, 1.19 m. yükseklikte, 0.90 m. genişlikte ve 0.34 m. kalınlıktadır. Kapı blokunun duvarlara oturan kenarları üstte 0.0115 m., dikey yanlarda 0.18 m. genişlikte olmak üzere düzgün bir biçimde silinmiştir. Bu kenar silmesi kapı yanlarına da (yani, kapı sövesine ve lentosuna) yaklaşık aynı ölçülerde uygulanmıştır. Bu silmeler, kapı blokunun düzgün oturmasını sağlamak için yapılmıştır. Aynı zamanda, kapı blokunun üst kenarına da iç yüzeye doğru 0.045 m.'lik bir şevli kesme yapılmıştır. Bu kesme, kapı ile lento bloku arasında bir elin girebileceği kadar boşluk oluşturmuştur. Bu boşluk, mezar kapı taşının

sağlıklı oturtulmasını sağlamaktaydı.

Mezar odası kuzey-güney yönünde yerleştirilmiştir (Fig. 9). Oda taban düzlemi, sundurma benzeri bölümünün taban düzleminden 0.28 m. daha derindir. Duvarlar gayet düzgün kesilmiş kireçtaşı bloklarla bindirme tekniğinde inşa edilmiştir. Mezar yapısı, girişe göre enine dikdörtgen şeklinde olup, 2.80 m. genişlikte, 1.965 m. uzunlukta ve 1.95-1.98 m. arasında değişen yüksekliktedir.

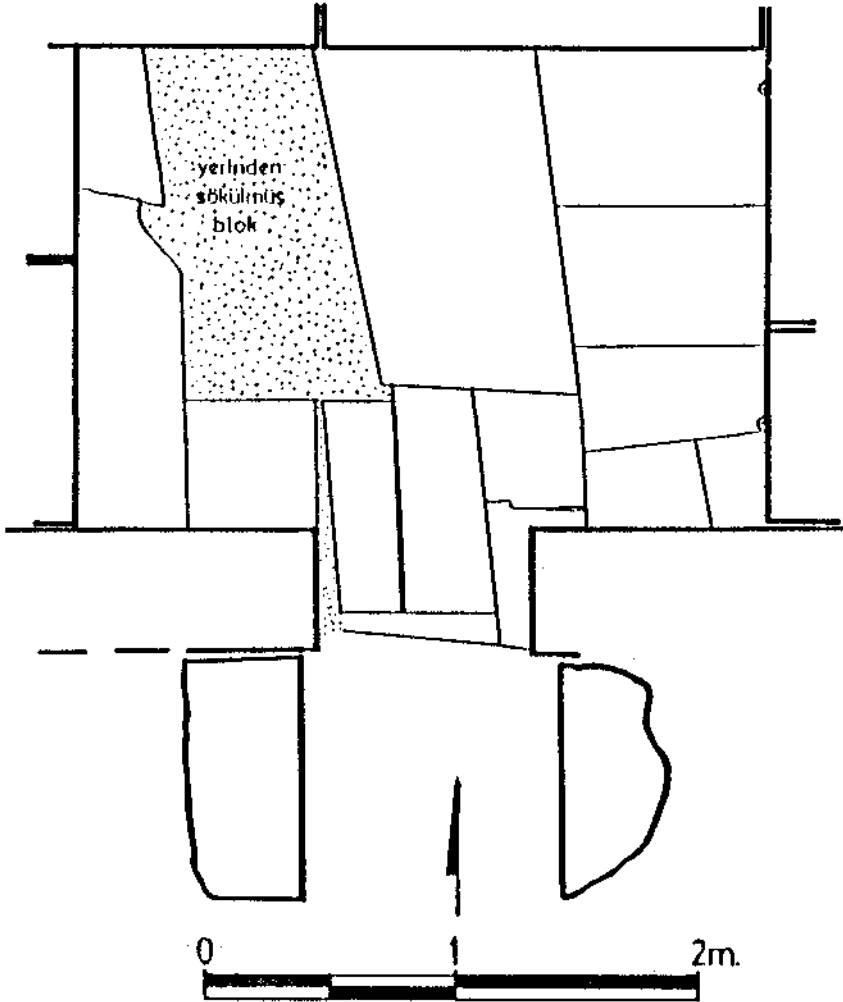

Fig. 9: 2 No.'lu Mezarın Taban Planı

Giriş güney duvarında, kapı açıklığının simetrik iki yanına yaklaşık aynı ölçülerde üç ayrı blok üst üste konarak kapı söveleri görevini üstlenen kapı açıklığı dikey yanları oluşturulmuştur. Bu bloklar üzerine 2.115 m. uzunlukta, 0.035 m. kalınlıkta, kapı açıklığını kapatacak biçimde büyük bir blok yerleştirilmiştir. Bu lento bloku aynı zamanda giriş duvarının da dördüncü blok dizisinin bir elemanıdır. Lento blokunun iki yanına aynı ölçülerde kısa birer blok daha yerleştirilerek dördüncü dizi oluşturulmuştur. Beşinci blok dizisi de, tıpkı dördüncü dizide olduğu gibi, üç ayrı bloktan meydana getirilmiştir. Bu duvarın beşinci blok dizisi kenarında (tavan blokları altına gelen kısma) 0.025 - 0.03 m. arasında değişen genişlikte ve 0.01-0.015m. arasında değişen yükseklikte koruyucu kenarlıklar ("*protective lips*") yapılmıştır (Fig. 10).

Güney duvarın simetriği olan kuzey duvarı da düzgün kesilmiş dikdörtgen bloklardan oluşmaktadır. Her bir dizide, biri kısa, diğeri uzun olmak üzere iki blok kullanılarak, bindirme tekniği uygulanmıştır. Bu duvarın da beşinci blok dizisinde, tavan altına gelen kısımlara koruyucu kenarlıklar yapılmıştır. Duvar blok kenarlarına, tıpkı 1 no.'lu mezar odasında olduğu gibi, 0.03 - 0.035 m. arasında değişen genişlikteki bir keski ile düzgün silmeler yapılmıştır.

Doğu ve batı kısa duvarları da tıpkı diğer iki duvar gibi bindirme tekniğinde, düzgün kesilmiş bloklarla inşa edilmiştir. Bu duvarların taban üzerindeki birinci dizisindeki her bir blokun alt kenarlarına yakın kısımlarda, taşıma çıkıntıları yapılmıştır. Doğu duvarındaki taşıma çıkıntısı 0.065 m. genişliktedir. Bu duvarın birinci blok dizilerinin blok birleşim kenarlarında, tabana yakın kısımda, dikey olarak 0.03 m. genişlikte, 0.14 m. yükseklikte koruyucu kenarlıklar yapılmıştır (Fig. 11). Batı duvarındaki simetrik blokların aynı yerlerinde de, 0.02 m. genişlikte ve 0.22 m. uzunlukta koruyucu kenarlıklar bulunmaktadır. 2 no.'lu mezarda kısa duvarların taban düzleminden itibaren yükselerek kısmi bir daralma yaptığı saptanmıştır. Bu daralma, tabandan tavana doğru 0.0125 m.'dir.

Tavan, mezar odası girişine dikey olarak yerleştirilmiş düzgün kireçtaşı bloklarla düz damlı olarak örtülmüştür. Tavan bloklarının bitişik uzun kenarları boyunca uzanan kısımlarına tıpkı yan duvarların en üst blok dizilerinde olduğu gibi, koruyucu kenarlıklar yapılmıştır. Tavan bloklarının yığma konisine bakan üst kenarlarında 1 no.'lu mezarın tavan bloklarında olduğu gibi şevli kesilmelerden oluşan "V" şeklinde kanallar saptanmıştır. Bu kanallar killi toprakla özenli bir biçimde doldurulup sıkıştırılmıştır.

Mezar tabanında bazı bloklar kaçak kazılarla yerinden sökülerek tahrip edilmiştir (bk. Fig. 9). Mezar odası girişinin ve kuzey duvarının önündeki ikinci blok yerinden tamamen sökülerek kırılmıştır. Taban

bloklarının kalınlıklarının 0.27 - 0.34 m. arasında olduğu saptanmıştır. Bu blokların kenar uzunlukları farklıdır. Tabanın batı duvarı önüne gelen bölümüne, duvara paralel bir blok yerleştirilmişken, bu duvarın simetriği olan doğu duvarı önüne gelen bölüme düzgün olmayan dört dikey blok döşenmiştir. Oda girişine ve tabanın ortasına gelen bölümlere irili ufaklı altı ayrı blok yerleştirilmiştir.

Mezar odası tahrip dolgusu içinde, mermer *kline* yatağının yaklaşık yarısı ile, dikdörtgen prizma formu kireçtaşı *kline* desteklerinden biri bulunmuştur (Fig. 12). Destek, 0.083 m. genişlikte, 0.42 m. yükseklikte ve 0.0185 m. kalınlıkta olup, dar cephesi düzgün silinmiştir. Desteğin dar cephesinin iki yanına gelen geniş yüzeylere 0.13 m. genişlikte düzgün silmeler yapılmış ama diğer kısımlar kaba bırakılmıştır. *Kline* yatağı, tıpkı 1 no.'lu mezar yatağında olduğu gibi, düzgün işlenmiştir. Kırılmış olan yatak orta grenli mavi-beyaz renkli mermerden yapılmış ama yatağın ölçüleri tam olarak alınamamıştır. Korunmuş parça 0.0995 m. uzunlukta, 0.0833 m. genişlikte ve 0.17 m. kalınlıkta olup, kenarları 0.10 m. genişlikte düzgün pervazlıdır. Yatak hafif içbükey şekilde oyulmuştur. Yatağın başucuna gelen bölümüne (yani, cesedin boyun boşluğuna gelecek kısma), 0.015 m. yükseklikte hafif bir yastık şişkinliği yapılmıştır. Bu yastığın kenarına iki yiv, bir set ve hafif relief bir bezeme yapılmıştır. Reliefin Ionik volüt yuvarlağı iki kıvrım yapmaktadır. Volüt yuvarlağı ile yastık arasındaki boşluğa hafif kazınmak suretiyle üç yapraklı palmet demeti işlenmiştir (Fig. 12).

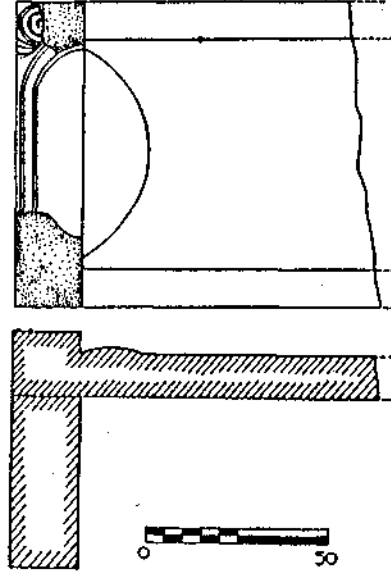

Fig. 12: 2 No.'lu Mezarda Ele Geçen *Kline* Parçası

2 NO.'LU MEZARDA ELE GEÇEN KÜÇÜK BULUNTULAR

1. *Lydion*. Omuzdan itibaren alt kısmı noksanıdır. Ağız. çapı 0.0124 m, göv. gen. 0.0145 m., korunan yük. 0.0115 cm. Soluk pembe hamuru ince parlak mika katkılıdır. Geniş ağız kenarı ve omuz üzerine demir-oksit boya fırça ile dalgalı mermer taklidi şeklinde bezeme yapılmıştır. Boyundan omuza geçiş aynı renk bantla sağlanmaktadır. Omuz şişkinliğindeki geniş yivler, krem ve demir-oksit boya ile boyanmıştır. Geniş yiv ve keskin profilli set, omuz şişkinliğinde son bulmaktadır. Gövdede de bezeme görülmektedir. Mezar odasında bulundu (Fig. 13, a).

2. *Lydion*. Gövdenin yarısına yakın kısmı korunmuştur. Dip kısmı ve ağız

kenarının yarısı noksan. Korunan yük. 0.146 m., göv. gen. 0.16 m., ağız. çapı 0.13 9 m. Pembe hamurunun özü gri renkte ve ince parlak mika zerrecikleri katkılıdır. Ağız kenarı ve boyuna kahverengi boya ile dalgalı mermer taklidi bezeme yapılmıştır. Omuz tıpkı 1 no.'lu *lydion*'da olduğu gibi bezenmiştir. Şişkin karın üzerine boyunda olduğu gibi fırça ile mermer taklidi bezemesi uygulanmıştır. Gövdenin dibe yakın kıs-mında geniş yiv-set ve boya bezeme tekrar edilmiştir. Mezar odasında bulundu (13, b).

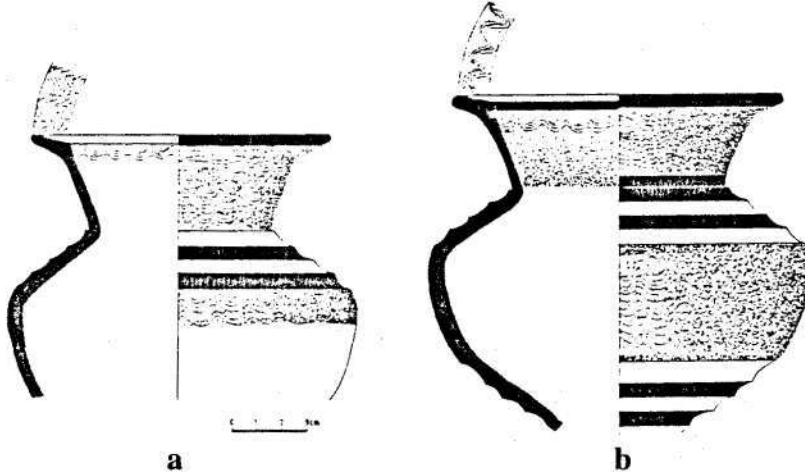

Fig. 13

3. *Lydion*. Kaide ve gövdenin bir kısmı noksan. Korunan yük. 0.145 m., ağız çapı 0.119 cm., göv. gen. 0.136 m. Pembemsi hamurunun özü gri renklidir. Şişkin karınlı. Basık konik kaidenin bir kısmı korunmuştur. Gövde fırınlamanın tesiri ile alacalı. Pembemsi kırmızı ve siyahımsı demir-okside boya firnislidir. Gövdenin alt kısmı hafif yiv oluk bezekli, yiv bezek dibe doğru genişlemektedir. Mezar odasında bulundu (Fig. 14, a).

4. *Lydion*. Gövde ve ağız kenarı parçaları. Korunan yük. 0.132 m., ağız çapı 0.138 m., göv. gen. 0.143 m. 3 no.'lu *lydion*'un özelliklerini taşımaktadır. Mezar odasında bulundu.

5. *Lydion*. Basık konik kaide ve ağız kenarlı gövdenin yaklaşık yarısı korunmuştur. Ağız çapı 0.125 m., korunan yük. 0.12 m., göv. gen. 0.139 m. Pembemsi kırmızı hamurlu ve kırmızı ince boya firnislidir. Düzgün boyun genişliğinden sonra gövdeye paralel yiv-set bezeme yapılmıştır. Yivler dibe yaklaştıkça daha genişlemektedir. Basık konik kaidelidir. Mezar odasında bulundu (Fig. 14, b).

6. *Lydion*. Gövde ve ağız kenarı parçaları. Korunan yük. 0.142 m., ağız çapı 0.104 m., göv. gen. 0.142 m. Form olarak 5 no.'lu *lydion* gibidir. Astar boyası daha çok koyu kırmızı-kahverengiye çalmaktadır. Mezar odasında bulundu.

7. *Lekythos* (?). Basık halka kaide, omuz ve gövde parçaları. Kaide çapı 0.074 m. Siyahımsı gri hamuru ince, parlak mika zerrecikleri katkılı. Gövdeye dalgalı demir-okside boya bezeme yapılmıştır. Boyundan omuza geçiş keskin profilli plastik bir bantla sağlanır. Mezar odasında bulundu (Fig. 15, b).

8. Vazo. Gövde parçaları. Koyu kırmızı hamuru ince parlak mika zerrecikleri katkılı. Hamuru renginde ince astar boyalı. Mezar odasında bulundu (Fig. 15, a).

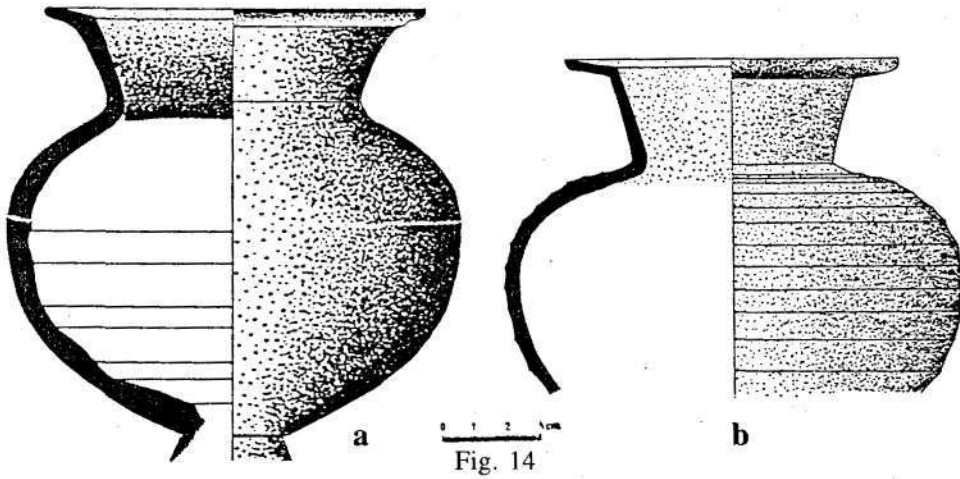

Fig. 14

9. Tabak. Ağız kenarı ve gövde parçası. Korunan kısım 0.059 m. Pembemsi kırmızı hamuru ince mika zerrecikleri katkılı. İç yüzeyi demir-oksitle boyalı. Aynı astar, boya ağız kenarı dış yüzeyine de uygulanmış. Geniş, çekik ağız kenarlı. Omuz hafif dış bükey profil yapmaktadır. Yayvan gövdeli. Form olarak kapağa benzetilmektedir. Basık kaide dolgun yuvarlak şekildedir. İç kısmında dibe doğru inen geniş çark olukları bulunmaktadır. Mezar dolgusunda bulundu (Fig. 15, c).

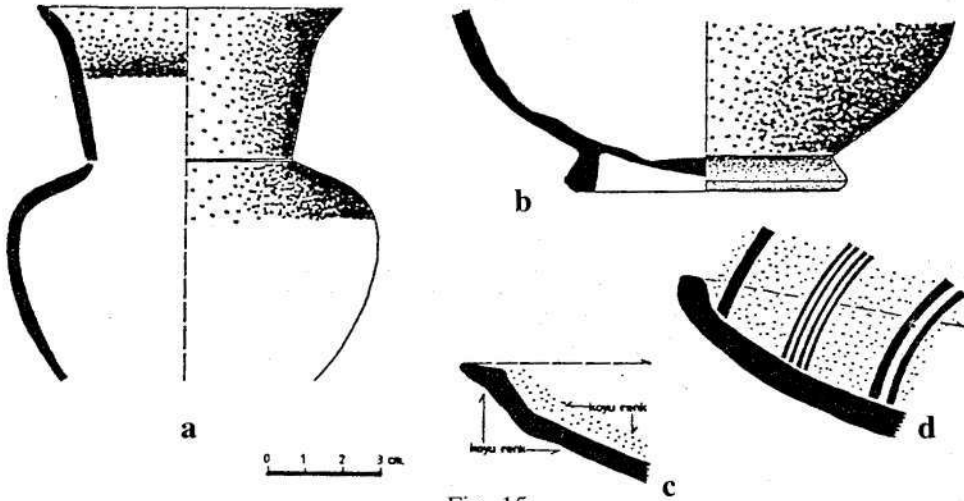

Fig. 15

10. Kâse. Ağız kenarlı gövde parçası. Korunan kısım 0.07 m., Cidar kal. 0. 8 cm. Pembemsi kırmızı hamuru ince parlak mika zerrecikleri katkılı. Yayvan gövdeli. İç yüzeyi ve ağız kenarı dışı deve tüyü kırmızısı astar boyalı. Ağız kenarın iç yüzeyinde ince ve kalın demir okside boya bant bezekli. Aynı boya-bant iç yüzeyde gövde ortasını

dörtlü daire halinde dolanmaktadır. İç yüzeyde dibe yakın bölümde aynen ağız kenarı altında olduğu gibi bir kalın ve bir ince boya bant-bezek tekrar edilmiştir. Sundurmaya benzeyen bölümün orijinal dolgusunda, 12 no.'lu kap parçasıyla birlikte bulundu (Çiz. 15, d).

11. Destekli Krater. Omuzlu ağız kenarı parçası. Korunan yük. 11. 5 cm., ağız çapı. 0.252m. Pembemsi kırmızı hamurunun özü siyahımsı gri renktedir. Pembemsi kırmızı ve alacalı ince boya astarlı. Tabla ağız kenarı üzerinde krem renkte boya - bant bezeli. Aynı boya-bant bezeme kısa geniş boyun yuvarlak omuza bağlandığı kısımda da tekrarlanmış. Banтта, belli aralıklarla onar adet dikey çizgi kümeleri çekilmiş. Aynı renk boya-bant oval kesitli kulp altında tekrar edilerek omuz şişkinliği kuşatılmıştır. İç yüzeyi pembemsi kırmızı boya astarlı. Mezar odası üzerindeki yığma toprak içinde, girişten 3.5 m güneyde bulundu (Fig. 16).

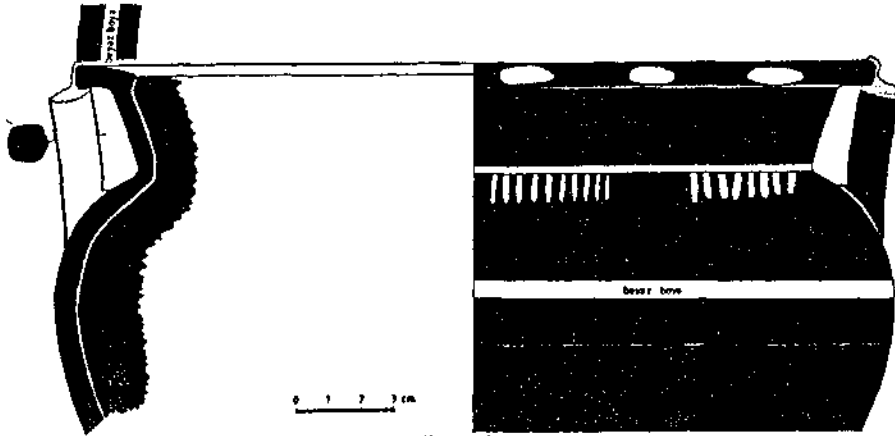

Fig. 16

12. Krater (?). Boyun parçası. Beyazımsı krem astar üzerinde, ön sol ayağı ile ileri doğru adım atmış olan bir yaban keçisi ve onun önünde, yalnızca arka ayağı korunmuş olan bir arslan (?) tasviri yer almaktadır. Yaban keçisinin ön ve arka ayakları arasında, pergelle çizilmiş, merkezinde noktası bulunan iki adet çift çizgili konsantrik daire vardır. Yaban keçisi ve arslan (?) birbirine paralel olan üç adet ince firnis bantın üzerinde tasvir edilmiştir. Yaban keçisi kürek kemiği ve karın çizgisi rezerve bant ile belirtilmiştir. Sundurmaya benzeyen küçük bölümün orijinal dolgusunda, iki ayrı parça halinde bulundu (Fig. 17).

TARİHLENDİRME

Her iki mezar tahrip edilmiş olsalar da, mezarın planı, yapısal öğeler, mezar yapımında kullanılan mimari teknikler ve az sayıda da olsa küçük buluntular yukarıda sözünü ettiğimiz iki mezarın tarihlendirilmesini mümkün kılmaktadır.

İki mezarın girişleri farklı olduğu halde, plan aynıdır. Odaların önünde *dromos*, gerçek anlamda bir sundurma ve ön oda gibi yapısal öğeler bulunmamaktadır. Mezar odaları, girişe göre enine dikdörtgen şeklinde yapılmıştır. Mezar odalarının planlarında görülen benzerlik,

yapım tekniklerinde de mevcuttur. Mezar bloklarının işçiliklerinde görülen taş işleme teknikleri Erken Lydia taş işçiliğini yansıtmaktadır. 1 no.'lu mezar girişinin sağındaki "L" şeklinde kesilmiş olan blokta da tipik Lydia taş işçiliği karakteri görülmektedir. Bu bloğun hazırlanış tekniği (kenar silmeleri) tıpkı Karnıyarıktepe⁵ krepis duvarında, Alyattes Mezar odasının girişinin yanındaki bloklarda⁶, Sardeis Kuzey Akropol⁷ duvarlarında ve 2 no.'lu mezar odasının duvar bloklarının bazılarında⁸ görülmektedir.

1 no.'lu mezarın tavan bloklarında ve 2 no.'lu mezarın hem tavan, hem de beşinci blok dizilerinde yapılmış olan koruyucu kenarlıklar Bintepele ve çevresindeki bazı Lydia tümülüs mezar odalarında da bulunmaktadır. Nitekim buradaki Alyattes tümülüsünün mezar odasında, koruyucu kenarlıklar hem tavan bloklarında⁹, hem de yan duvar bloklarının en üst dizilerinde görülmektedir. Aynı teknik uygulama 2 no.'lu mezarda¹⁰ ve Ahmetli Alahıdır köyü yakınlarındaki T1 Mezar odasında¹¹ da bulunmaktadır. Alyattes Mezarı'nda Speigelthal tarafından yapılan kazılarda bulunmuş olan kürevi karınlı, basık konik kaideli *lydion*'lar ile, Alahıdır T1 no.'lu mezarda bulunmuş olan bir *lydion* ve Karnıyarıktepe *krepis* duvarının kazımı sırasında bulunmuş olan *lydion*'lar form bakımından bizim 2 no.'lu mezarda bulduğumuz altı adet *lydion*'a benzemektedir. Aynı şekilde, 2 no.'lu mezarda parçalar halinde ele

⁵ Bk. G. M. A. Hanfmann, *BASOR* 170 (1963), 1-65; 170 (1964), 3-58; 177 (1965), 2-37, 182 (1966), 2-54; B. McLauchlin, *Lydian Graves and Burial Customs* (Basılmamış dok. tezi), Berkeley 1985, 250-252, J. C. Ratté, *Lydian Masonry and Monumental Architecture at Sardis* (Basılmamış dok. tezi), Berkeley 1989, 162-159 ve Fig 4-5.

⁶ J. F. M. von Olfer, Über die lydischen Königs Graber bei Sardeis des Alyattes nach dem Bericht des kaiserlichen Genaral Speigelthal zu Smyrna, *AbhBerlin* (1858), 539-556; G. M. A. Hanfmann, *BASOR* 166 (1962), 1-57; C. H. Greenewalt, jr., *BASOR* 229 (1978), 57-73, 249 (1983), 1-44 ve *BASOR* suppl. 24, 53- 90.

⁷ G. A. M. Hanfmann, *BASOR* 162 (1962), 8-49; A. Ramage, *BASOR* 206, (1972), 7-58 ve C. H. Greenewalt, jr., *BASOR* 43 (1976), 61-71.

⁸ G. M. A. Hanfmann, *BASOR* 174 (1964), 3-58, 186 (1967), 17-52; C. H. Greenewalt, jr. et alii, *BASOR* suppl. 24 (1986), 1-30; B. McLauchlin, *Lydian Graves and Burial Customs* (Yayınlanmamış Dok. Tezi), Berkeley 1985, 162-169, Fig. 34. ve R. Dinç, *Lydia Tümülüsleri*, (Yayınlanmamış Dok. Tezi), İzmir 1993, 244-261.

⁹ G. M. A. Hanfmann, "On Lydian Sardis", *From Athens to Gordion* (University Museum Papers I, Philadelphia 1975), 113.

¹⁰ C. H. Greenewalt, jr.- L. J. Majevski, "Lydian Textiles", *From Athens to Gordion* (University Museum Papers I, Philadelphia 1975), 133-147.

¹¹ K. Nayır, "Alahıdır Tümülüsleri Kazısı", *Anadolu Araştırmaları* 7, (İstanbul 1981), 115-129 (Lev. IX, Res. 8'deki kürevi karınlı, basık konik kaideli *lydion*'u, 2 no.'lu mezarda bulunmuş olan *lydion*'larla karşılaştırmız).

geçirilen basık halka kaideli *lekythos*'un çok yakın bir benzeri BT63.2 No.'lu mezarda¹² ve İndere'deki 62.2 no.'lu mezarda bulunmuştur. Bu iki mezar, yaklaşık olarak 575-560 yılları arasına tarihlenmektedir¹³.

Ayrıca, 2 no.'lu mezarın girişi önündeki sundurma benzeri bölümde bulunmuş olan yaban keçisi uslubundaki *krater* (?) parçası (Res. 20), Sardeis kazılarında bulunmuş olan Doğu-Yunan stilineki Orientalizan dönem yaban keçisi uslubundaki seramiklere benzemektedir¹⁴. Bizim bulduğumuz yaban keçisi stilineki parça, C. Greenewalt, jr. tarafından "*Sardeis Stili, Kırmızı Grup*" olarak adlandırılan ve beyaza yakın krem astarlı kapları hatırlatmaktadır. Sardeis'deki HoB Sektörü'nde bulunmuş olan *dinos*'un¹⁵ üst bandındaki hayvan pençesi, bizim bulduğumuz kapta görülen nokta bezekli hayvan pençeleri gibidir. Sardeis *dinos*'u M. Ö. 600-575 yılları arasına tarihlendirilmiş ve parlak beyaza yakın krem astarlı "*Sardis Stili*" seramikler bezeme unsuru bakımından "Kuzey İonia ve Aiolis "yaban keçisi stili" seramiğe benzetilmiştir. Bu durumda, bizim 2 no.'lu mezarda bulduğumuz yaban keçisi uslubundaki krater parçası Lydia mamulü bir kaba ait olmakla birlikte, özellikle doldurma motifleri bakımından Phrygia etkileri de göstermektedir. Bu tarihleyici verilerin ışığında 2 no.'lu mezar, yaklaşık olarak M. Ö. 625-575 tarihleri arasında yapılmış olmalıdır.

Lydia tümülüs mezar odalarında *kline*'ler benzer yataklar yaygın olarak görülmektedir¹⁶. Nitekim 1876 yılında Choisy tarafından Bintepele

¹² C. Ratté, *Lydian Masonry and Monumental Architecture at Sardis* (Basılmamış dok. tezi), Berkeley 1989, Fig. 17'deki, Sardeis Kazıları sırasında bulunmuş olan basık konik şekilli *lydion* kaideleri, 2 no.'lu mezarda bulunmuş *lydion* kaidesine çok benzemektedir.

¹³ C. H. Greenewalt, jr., "Lydian Vases from Western Asia Minor", *CSCA* 1 (1968), 139-154.

¹⁴ C. H. Greenewalt, jr., "Orientalizing Pottery from Sardis: The Wild Goat Style", *CSCA* 3 (1970), 55-89, Pl. I-9.

¹⁵ Sardeis *Dinos*'u için bk. A. H. Detweiler - D. G. Mitten, "The Sixth Campaign at Sardis 1963", *TAD* 12 (1963), 10, Fig. 4; A. H. Detweiler, *BASOR* 174 (1964), 11, Fig. 6; M. J. Mellink, *AJA* 68 (1964), 163, Pl. 52, Fig. 20; D. G. Mitten, "A New Look at Ancient Sardis", *BiblArch* 29 (1966), 48 Fig. 8; G. M. A Hanfmann, "Lydisch Kunst", *Propylaen Kunstgeschichte* 1, Berlin (1967), 287, Pl. 334.

¹⁶ Benzer şekilli *kline*'li tümülüs mezarlar için bk. Sardeis yakınlarındaki BK71.1 no.'lu mezar (A. Ramage, *BASOR* 206, 1972, 9-39); Alibeyli-Bekçitepe, Mitrilyöztepe'deki mezar (K. Nayır, "Albeyli Tümülüsleri Kurtarma Kazısı 1981, IV. Kazı Sonuçları Toplantısı, 199- 204); BT 89 no.'lu tümülüs mezar (H. Dedeoğlu, "Lydia'da bir Tümülüs Kazısı", *I. Müze Kurtarma Kazıları Semineri* 1990, 119-149); Uşak-Güre Aktepe tümülüsündeki mezar (R. Dinç, *Lydia Tümülüsleri*, Yayınlanmamış Dok. Tezi, İzmir 1993, 244-261); Manisa yakınlarındaki Kayapınarı tümülüs mezar (R. Dinç - M. Önder, "Kayapınarı-Hamamtepe Tümülüsü Kurtarma Kazısı", *III. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*

tümülüslerinde bulunmuş olan *kline*'lerden birinin, bizim bulduğumuz klinelelerdeki gibi yastıklı olduğu görülmektedir¹⁷.

1 no.'lu mezarda üç ayrı *lekythos* parçası ele geçmiştir. Ancak bu parçaların kesin tarihleyici nitelikleri yoktur. Bu nedenle *lekythos*'lara bakarak mezar yapısını tarihlememiz mümkün görünmemektedir. Yine de bu buluntular mezar yapısının yapım tarihi hakkında bazı ipuçları vermektedir: Elimizdeki *lekythos*'lardan iyi korunmuş olanının (Çiz. 3) bir benzeri Alahıdır T1 no.'lu tümülüs mezar odasında bulunmuştur. Bu mezar, diğer buluntuları ve mimarisine göre M. Ö. 575-540 yılları arasına tarihlendirilmiştir¹⁸. Bizim 1 no.'lu mezarda bulduğumuz mermer *kline* desteğinin ön cephesindeki kırmızı ve siyah boyadan yapılmış olan İon volütlü bezemedeği palmet demetinin yapraklarının yuvarlak konturlu oluşları ve palmet dolgularıyla kontur çizgisi arasındaki rezerve alan bize bazı erken erken örnekleri hatırlatmaktadır. Örneğin, Sardeis kazılarında bulunmuş olan P62.944302:5866 Kazı Env. no.'lu, "Ephesian ware" diye tanımlanan iki ayrı tabak parçasının¹⁹ iç yüzeylerindeki palmet boya-bezemesi renk ve şekil bakımından 1 no.'lu *kline* desteğinin bezemesine benzemektedir. Aynı şekilde, destek cephesinin orta kısmındaki dikdörtgen şeklindeki doldurma motifi de "Ephesian ware" adı verilen kaplardaki kırmızı ve siyah boya ile yapılmış doldurma motiflerini hatırlatmaktadır. "Ephesian Ware" grubu altındaki kaplar, yedinci yüzyılın ikinci yarısı ile altıncı yüzyılın ilk çeyreği arasına tarihlendirilmektedir. Bu bilgiler ışığında, bizim burada tanıttığımız iki mezarın çağdaş olmaları gerekir. Nitekim yapılarda kullanılan teknik ve mezar planları da bunu desteklemektedir. Sonuç olarak diyebiliriz ki, her iki mezar da, Lydia Kralı Alyattes'in yönetiminde kaldığı yıllarda (yani, yak. M. Ö. 610-560 arasında) yapılmış olmalıdır. Ancak, burada ele geçen Yaban Keçisi Stili'ndeki seramik parçasını dikkate alarak, bu yapıların M. Ö. 575'den önceki bir tarihe ait olmaları gerektiğini düşünmekteyiz.

A. İlhami Bilgin (Manisa)
Rafet Dinç (Aydın)
Mehmet Önder (Manisa)

1992, 31-52, Res. 10-11) ve Salihli Yabızlar Tepesi tümülüs mezar (H. Dedeoğlu, "Yabızlar Tepesi Tümülüsü Mezarı", II. Müze Kurtarma Kazıları Semineri 1991, 65-80).

¹⁷ Bk. A. Choisy, "Note sur les tombeaux lydiens de Sardes", RA 32 (1858), 73-81.

¹⁸ K. Nayır, "Alahıdır Tümülüsleri Kazısı 1979", Anadolu Araştırmaları VII (1979), 115-129, Lev. IX, Res. 27.

¹⁹ Bk. C. H. Greenewalt, jr. "Ephesian Ware", CSCA 6 (1973), 91-116, Pl. 12-13, no. 12, 22.